

Probleme economice și sociologice ale zonelor necooperativizate

Nicolae Brînzan (Șef secție propagandă Comitetul județean
P.C.R.—Gorj), **Dan Bănciu, Carmen Furtună, Doina Dragomirescu**

Centrul de cercetări sociologice București

Documentele Congresului consiliilor de conducere al unităților agricole socialiste, al întregii țărâni (18–20 aprilie 1977), consfătuirile de lucru de la C.C. al P.C.R. (din 28 decembrie 1976 și 9 aprilie 1977), cuvântările secretarului general al partidului au subliniat faptul că, deși ponderea sectorului necooperativizat din zonele de deal și munte este de numai 5% în suprafața arabilă a țării, acest sector deține un rol important în zootehnia și pomicultura țării; cu toate acestea, după cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, „în general, acestui sector nu i s-a acordat atenția corespunzătoare, în zonele de deal și munte lipsesc chiar o serie de mijloace de muncă — pluguri, mașini și altele”¹, insistând asupra studierii posibilității de organizare a țăranilor cu gospodării individuale din zonele de deal și munte în forme simple de asociere pentru realizarea lucrărilor agricole, pentru înfăptuirea unor măsuri de creștere a producției și bunăstării întregii țărâni.

Adoptarea, în anul 1977, a unor măsuri politico-legislative (sistemul de pensionare și asigurări sociale, asistența sanitară gratuită, constituirea unor forme simple de asociere a producătorilor individuali etc.) în privința țăranilor cu gospodării individuale din zonele necooperativizate sînt menite să contribuie la creșterea producției în aceste zone și, implicit, a participării producătorilor individuali la conducerea agriculturii și a vieții social-politice.

I. Zona colinară și montană a Olteniei

1. Aria și obiectivele cercetării

Cercetînd aspectele menționate am investigat una dintre zonele colinare și montane ale județului Gorj*, cuprinzînd comunele necooperativizate situate între văile Sușitei, Jaleșului, Sohodulului, Bistriței și Tismanei; în această zonă, datorită formelor de relief specifice, a modului de organizare a gospodăriilor și a unor condiții economice deosebite, o parte a populației rurale nu este organizată în cooperative agricole de producție, pămîntul arabil, livezile, pășunile, fînețele, inventarul agricol și efectivul de animale aflîndu-se în proprietatea țăranilor cu gospodării individuale. Deși în aceste comune necooperativizate există instituții și întreprinderi care exprimă

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Consfătuirea de lucru de la C. C. al P. C. R., din 28 decembrie 1976*, București, Edit. politică, 1977, p. 18.

* Cercetarea s-a desfășurat în anul 1977, iar rezultatele ei ne-au dat posibilitatea publicării sintezelor de față. Alegerea județului Gorj ca unitate de cercetare, a fost determinată și de faptul că, în 1974, sub conducerea prof. univ. dr. Henri H. Stahl, s-a desfășurat o cercetare cu caracter interdisciplinar în zona comunelor Runcu, Arcani și Lelești, datele obținute putînd oferi elemente de compatibilitate în ceea ce privește transformarea economică, socială și culturală a zonei, din punctul de vedere al proceselor economice (producție, schimb, consum) și sociale (forță de muncă, structură socio-profesională a populației).

relații socialiste — consiliul popular, școala, căminul cultural, unități comerciale, întreprinderi de industrie locală etc. —, ansamblul acestor relații nu este ancorat pe o bază economică socialistă².

În același timp, relațiile economice și sociale din aceste comune cu gospodăriile aparținând țăranilor individuali se înserează într-un ansamblu de relații și raporturi socialiste, resimțind influența puternică a relațiilor de producție socialiste din industrie, transporturi, construcții, comerț, agricultură, ca și influența suprastructurii politice, juridice și educaționale socialiste.

Alegerea județului Gorj ca unitate de cercetare a fost determinată de faptul că, în cadrul agriculturii județului, 29,4 % din suprafața agricolă se află în proprietatea țăranilor cu gospodării individuale, unitățile agricole de stat dețin 19,04 % din suprafața agricolă, iar cooperativele agricole de producție 51,5 % din suprafața agricolă (din care 6,99 % se află în folosința personală a membrilor cooperatori). Totodată, țăranii cu gospodării agricole individuale dețin o pondere însemnată în ceea ce privește suprafețele de pășuni (27,34 % din totalul suprafețelor de pășuni ale județului), finete (21,37 %), vii și livezi (9,71 %). În privința sectorului zootehnic, țăranii cu gospodării individuale dețin 35,77 % din efectivul de bovine al județului, 26,62 % din numărul total de porcine și 32,51 % din efectivul de ovine. În același timp, se constată o participare relativ scăzută a țăranilor cu gospodării individuale la realizarea fondului de produse la nivelul județului, cât și valoarea relativ scăzută a produselor livrate sau vândute anual la fondul de stat.

În cadrul cercetării au fost investigate 9 comune: Arcani, Lelești, Telești, Peștișani, Stănești, Runcu, Padeș, Godinești și Tismana, care grupează un număr de 60 de sate și 10 929 de gospodării și având o populație totală de 39 674 locuitori.

În total au fost analizate un număr de 7 621 din gospodării, însumând o populație de 24 464 locuitori; cele 7 621 de gospodării au fost selectate din 3 tipuri de comune: 1. comune în care există cooperative agricole de producție și gospodării personale ale membrilor cooperatori (Arcani, Lelești, Telești și Peștișani); 2. Stănești, Runcu, Padeș și Tismana în care există numai gospodării individuale ale țăranilor; 3. Godinești, în care există cooperativă agricolă de producție, gospodării personale ale membrilor cooperatori și gospodării ale țăranilor individuali.

Cercetarea a urmărit ca obiective: a. studierea modalităților și formelor concrete de integrare treptată a sistemului economiei socialiste a gospodăriilor individuale din zona investigată, din perspectiva intercondiționării existente între un sistem de producție și de comportament economic tradițional (sistemul de autoconsum) și sistemul industrial, agricol și comercial socialist, creșterea participării țăranilor cu gospodării individuale la realizarea fondului de livrări anuale către stat și piață; b. elaborarea unor soluții și propuneri pentru organele județene, menite să contribuie la creșterea nivelului de viață al locuitorilor din zonele colinare și de munte (necooperativizate).

2. Metodologia cercetării*

a. *Dimensiunile și indicatorii cercetării.* Pentru analiza stadiului actual de integrare a comunelor necooperativizate din zona investigată în sistemul economiei socialiste, au fost reținute două dimensiuni: *procesele de producție și circulația bunurilor*, caracterizate prin următorii indicatori; — *procesele de producție*: 1. structura proprietății agricole; 2. tehnicile agricole; 3. ocupații anexe ale locuitorilor; forța de muncă; — *circulația bunurilor*: 1. economia de autoconsum; 2. surse de venituri ale gospodăriilor individuale.

În principal, în cercetarea efectuată s-a avut în vedere analiza, pe de o parte, a sistemului de producție, de consum și comportament economic tradițional (procesele de producție, de consum și de circulație a bunurilor), pe de altă parte, analiza structurii sociale, socio-profesionale a populației din comunele investigate (volume de populație, mișcarea naturală și migratorie, excedente și deficite, navetism etc.).

b. *Metode și tehnici utilizate în cercetare.* Aria teritorială relativ întinsă a celor 9 comune investigate a impus îmbinarea tehnicilor de cercetare zonală (extensive) cu tehnicile de cercetare intensivă (pentru anumite comune): 1. analiza statistică a datelor existente în caielele statistice ale celor 9 comune, pe o serie de indicatori; suprafața agricolă totală, modul de folosință a suprafeței agricole pe categorii de unități, suprafața cultivată cu principalele culturi, producția agricolă vegetală, efectivul de animale pe categorii de unități, volumele de populație, mișcarea naturală și migratorie a populației, numărul gospodăriilor agricole ale populației, situația

² Miron Constantinescu, *Probleme economice și sociologice ale unei comune de munte*, în „Viitorul social”, nr. 2, 1972, p. 500—516.

* Metodologia cercetării a fost elaborată și discutată cu prof. univ. H. H. Stahl, care a participat și la realizarea principalelor etape ale cercetării.

social-culturală și edilitară etc.; 2. analiza statistică a registrelor agricole ale celor 9 comune, culegându-se informații referitoare la: numărul membrilor prezenți în familie, activi și inactivi din familie, suprafața agricolă deținută de familie și modul de folosință, numărul de animale, inventarul agricol, vânzări de animale etc.; 3. analiza statistică a balanței forței de muncă din cele 9 comune și a prognozei forței de muncă; 4. ancheta extensivă de teren în cele 9 comune, în vederea completării datelor existente în registrele agricole cu o serie de informații suplimentare³, privind populația activă și inactivă din familie, profesia sau ocupația membrilor prezenți în familie, locul de muncă, sectorul de activitate, direcția și ritmul navetei etc.; 5. ancheta intensivă de teren în comuna Runcu⁴, pe baza unor formulare de recensămint, aplicate în fiecare gospodărie.

II. Procesele de producție

1. Vechea economie agrară

Deși prezintă deosebiri sensibile în evoluția lor social-istorică, cele 9 comune investigate se caracterizează prin faptul că s-au aflat o vreme îndelungată într-o relativă stare de înapoierie economică, socială și culturală, datorată, în mare parte, economiei lor preponderent agricole, sistemului de proprietate și accentuatei diferențieri sociale a populației, care au îngreunat posibilitățile lor de progres. Excesiva parcelare a suprafețelor agricole, tehnicile agricole rudimentare, lipsa inventarului agricol, caracterul relativ autarhic și de autoconsum al gospodăriilor, neparticiparea la circuitul extern de bunuri au determinat un nivel scăzut de viață materială și culturală al locuitorilor acestor comune. Supraviețuirea, în perioada interbelică, a gospodăriilor individuale s-a menținut, fie prin reducerea consumului de produse în cadrul familiei (subconsum alimentar), fie prin supraexploatarea muncii propriilor membri ai familiei⁵.

Datorită acestor cauze, o parte a populației din cele 9 comune a fost nevoită să migreze în trecut, în mod sporadic, și haotic, în căutare de lucru spre alte localități urbane și rurale din afara județului. Cea mai mare parte a vechilor migranți din aceste comune erau recrutați, mai ales ca muncitori necalificați în centrele urbane, încadrându-se în perioadele de vîrf ale lucrărilor agricole (seminat, cosit, recoltat etc.) în alte localități rurale din județ sau din afara lui, după care reveneau în satele de rezidență. Este deci vorba de o mișcare neordonată, întâmplătoare și sporadică a populației din aceste comune spre acele centre urbane sau agricole care le putea oferi locuri de muncă în scopul procurării de venituri sub formă bănească. Aflată în acest stadiu, economia comunelor investigate se reducea doar la satisfacerea nevoilor personale ale fiecărei gospodării (autoconsum familial), puținul excădent de produse vegetale, animale sau pomicole fiind valorificat prin târgurile săptămânale sau anuale, în scopul obținerii de venituri bănești necesare pentru plata impozitelor fiscale sau pentru procurarea unor produse sau mărfuri ce lipseau din gospodăria proprie (în special porumb, unelte și mașini agricole etc.).

În prezent, datorită procesului de industrializare și urbanizare a județului Gorj, a cooperatorizării agriculturii, a dezvoltării și generalizării învățămîntului, a influenței suprastructurii socialiste și a mijloacelor comunicării de masă, comunele investigate au cunoscut o serie de transformări fundamentale, concretizate în apariția unor forme socialiste în agricultura unora dintre ele (Arcani, Lelești, Telești, Peștișani și Godinești), creșterea populației ocupate în activitățile neagricole, modificări în structura socio-profesională a populației, ca și în structura și funcțiile familiei țărănești, în construcția și funcționalitatea locuinței țărănești și a aspectului edilitar al comunelor. În același timp, sistemul economic socialist — din industrie, construcții, transporturi, comerț, servicii —, a exercitat o puternică acțiune modernizatoare și asupra comunelor rămase necooperativizate (Runcu, Stănești, Padeș și Tismana).

Cu toate acestea, existența proprietății individuale asupra pămîntului, a inventarului agricol, a animalelor, în comunele Runcu, Stănești, Padeș, Tismana și, parțial, Godinești, ca și existența în comunele Arcani, Lelești, Telești, Peștișani și, parțial, Godinești, a gospodăriilor și loturilor personale ale membrilor cooperatori determină menținerea, în aceste comune, a unor

³ Această tehnică rapidă de cercetare este descrisă amănunțit de H. H. Stahl în *Teoria și practica investigațiilor sociale*, vol. II, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1975, cap. III, p. 160 — 208.

⁴ Comuna Runcu a făcut obiectul unor cercetări de teren succesive (1930, 1946) ale Școlii sociologice de la București, cu participarea lui D. Gusti, H. H. Stahl, G. Brăiloiu și alții, fiind considerată ca reprezentativă pentru comunele din zona colinară a județului Gorj, aceasta fiind și opinia noastră.

⁵ Este teoria economistului Al. Ceanjanov, *Die Lehre der bäuerliche Wirtschaft*, Berlin, 1923.

ocupații preponderent agricole la un mare număr de locuitori, care își desfășoară activitatea, pe suprafețele individuale, fie pe loturile personale primite în folosință. Totodată, încadrarea unor membri ai familiei în sectoare neagricole (industriale, construcții, transporturi, servicii etc.), ducând la o împlinire a activității agricole cu cele neagricole și a veniturilor obținute din agricultură cu cele obținute din alte sectoare de activitate condiționează apariția unor grupe sociale intermediare, cu statut ocupațional dublu (muncitori-tărani, țărani-muncitori), care au ca notă definitorie faptul că, deși participă la activități industriale, continuă să desfășoare activități pe terenurile individuale sau pe loturile personale, acordând o importanță deosebită obținerii de produse vegetale sau animale de pe aceste suprafețe sau loturi personale.

2. Structura proprietății agricole

Repartizarea suprafeței agricole, în cele 9 comune investigate, după întindere și mod de folosință, atestă ponderea mare a suprafeței loturilor individuale și a gospodăriilor individuale în totalul suprafeței agricole și arabile a comunelor. Astfel, din totalul de 45 804 ha suprafață agricolă, gospodăriile agricole individuale dețin 43,79 %, iar gospodăriile personale ale membrilor cooperatori 3,32 %. Această pondere este mai evidentă dacă avem în vedere suprafața arabilă a celor 9 comune, care este de 11 600 ha, din care 11,40 % se află în folosința membrilor cooperatori și 50,83 % în proprietatea țăranilor cu gospodării individuale. Aceeași pondere se află și se menține și în privința suprafețelor cu pășuni, fânețe, vii și livezi.

Comparativ, există diferențe sensibile în ceea ce privește mărimea suprafețelor avute în folosință de membrii cooperatori față de mărimea suprafețelor deținute de țărani cu gospodării individuale. Astfel din 2 650 de gospodării aparținând membrilor cooperatori din comunele Arcani, Lelești, Telești și Peștișani, 80,03 % dețin suprafețe între 11—50 ari.

În schimb, din 3 788 de gospodării individuale din comunele Runcu, Stănești, Padeș și Tismana, numai 1 583 gospodării dețin suprafețe între 11—100 ari, iar dintre acestea, 58,74 % dețin suprafețe între 51—100 ari, restul de gospodării deținând suprafețe între 100—1 000 ari. Această distribuție a suprafeței agricole pe loturi personale și proprietăți individuale reflectă o tendință de omogenizare în sinul țăranilor cooperatori din comunele investigate, tendință care nu se poate transpune în mod mecanic și la țăranii cu gospodării individuale din comunele Runcu, Stănești, Padeș și Tismana, la care se constată o diferențiere de venituri și posibilități, în raport cu mărimea suprafețelor agricole, a mijloacelor de muncă și a numărului de animale pe care le dețin în proprietatea lor.

Dacă avem în vedere *principalele culturi agricole și productivitatea lor*, se constată că majoritatea suprafețelor deținute de țăranii cooperatori și de țăranii individuali sînt cultivate în special cu porumb, cartofi și legume, grîul nefiind cultivat decît pe suprafețele CAP-urilor sau IAS-urilor din comunele cooperativizate. Întrucît aceste produse obținute nu sînt suficiente pentru consumul familiei, hrana animalelor sau reproducției, aceste familii recurg la soluția încadrării a 1—2 membri ai familiei în sectoare neagricole (industrie, construcții, servicii, meșteșugărie, cărăușie etc.), în scopul obținerii unor venituri suplimentare.

Diferența de participare a țăranilor cu gospodării individuale sau a țăranilor cooperatori care au în folosință loturi personale, la nivelul producției și consumului este relevantă și de analiza efectivului de animale din cele 9 comune investigate, comparativ cu slaba participare la realizarea fondului de livrări anuale către stat și piață și valoarea relativ scăzută a produselor animale (carne, lapte, lînă, brînză etc.) livrate pe piață.

Astfel, țăranii cooperatori cu gospodării personale participă mai intens la vânzările de animale decît țăranii cu gospodării individuale, întrucît menținerea lotului în folosință personală este condiționat, în anumite CAP-uri, de obligativitatea contractării și predării unor animale către cooperativă.

În sfîrșit, țăranii cu gospodării individuale preferă fie consumarea produselor animale integral, în cadrul familiei, fie vînzarea anumitor animale (porcine, ovine) și a produselor animale, în anumite perioade ale anului, în centrele urbane muncitorești (Petroșani, Lupeni, Petrila, Hunedoara etc.), unde obțin venituri mai ridicate decît cele oferite de cooperativă.

3. Schimbări în structura socio-profesională a populației

Influența transformatoare și modernizatoare a sistemului economic socialist asupra celor 9 comune se manifestă prin redistribuirea populației active pe sectoare de activitate. Astfel, ponderea populației ocupată în sectoarele neagricole, din cele 9 comune, reprezintă 43,22 % din totalul populației ocupate, mai ales bărbați, în timp ce populația ocupată în agricultură reprezintă 54,73 % din totalul populației ocupate (mai ales femei).

Dacă în trecut structura socială a populației din cele 9 comune investigate era formată, în cea mai mare parte, din agricultori în ultimii 10 ani s-a produs o creștere a mobilității teritoriale și sociale a populației din aceste comune și o redistribuire a populației active pe sectoare de activitate.

Procesul de mobilitate socială (socio-profesională) a populației din comunele investigate s-a realizat prin două modalități: **a.** încadrarea unui mare număr de locuitori din aceste comune într-o serie de activități neagricole, desfășurate în afara comunelor, având ca rezultat formarea unui flux pendulariu de navetiști, orientat spre principalele centre industrial-urbane (Tg. Jiu, Rovinari, Motru, Baia de Aramă, Birsești, Rогоjelu etc.), ponderea populației navetiste investigate reprezentând 19,74% din totalul populației active investigate; **b.** încadrarea unei părți a forței de muncă din comune în întreprinderi ale industriei locale, cooperației de consum sau meșteșugărești.

Pe teritoriul acestor comune au fost înființate o serie de *unități ale cooperației de consum sau meșteșugărești* (atelieri de tâmplărie, fierărie, croitorie, zidărie, dulgherie, țesut covoare, abagerie, marochinărie, cusături-artizanat etc.), *unități din industria republicană* (întreprinderi sau exploatare forestiere, cariere de calcar sau granit, balastiere, secții de vinalcool etc.), *unități anexe ale CAP-urilor sau constituitor populare* (mori, pive, gateri, brutării, cazane de țuică, darace de lână etc.), ceea ce a avut ca rezultat încadrarea unei părți din forța de muncă activă existentă în comună în aceste unități și întreprinderi (populație activă nenavetistă).

4. Economia de autoconsum a gospodăriilor individuale

Analiza proceselor de producție din cadrul gospodăriilor țărănești individuale a relevat faptul că majoritatea produselor obținute este destinată consumului familial, hranei animalelor, doar o mică parte fiind valorificată pe piață. Totuși, contactul cu economia socialistă de piață a determinat ca, în cadrul proceselor de producție, o parte a produselor să fie prelevată în vederea valorificării pe piață, prin diferite modalități: **a.** încheierea de contracte cu statul sau cooperația de consum, pentru livrarea anumitor cantități de produse vegetale, dar mai ales animale (carne, lapte, brinză, lână); **b.** valorificarea excedentului de produse pomicole (mere, pere, prune, nuci) sau animale (carne, lapte, ouă, brinză) pe piața țărănească a centrelor urbane învecinate.

În felul acesta, bugetul familiilor cu gospodării individuale tinde să fie realizat prin acumularea veniturilor obținute de fiecare membru al familiei din sectoare agricole și neagricole, dând posibilitatea gospodăriei familiale să devină un consumator nemijlocit al produselor industriale. În cadrul gospodăriilor țărănești individuale, are loc deci o împletire între *funcția de producere și consum a unor bunuri realizate în cadrul gospodăriei proprii și funcția de consum a unor bunuri realizate în unități economice exterioare acesteia*, datorită participării forței de muncă din aceste gospodării atât în sectorul agricol, cât și în sectoare neagricole (industrie, construcții, transport, comerț, servicii etc.).

În funcție de structura și modul de obținere a veniturilor, se pot distinge cel puțin două tipuri de gospodării:

1. un tip de gospodărie, cu o singură sursă de venituri, în care predomină venitul sub formă de produse în natură, obținut de gospodăria proprie;
2. un tip de gospodărie, cu două sau mai multe surse de venituri distincte, atât sub formă de produse în natură, cât și sub formă bănească, caracteristic majorității gospodăriilor alcătuite din familii cu 2 sau 3 generații, și cu 4-5 persoane, din care 1-2 persoane lucrează în sectoare neagricole.

III. Concluzii privind integrarea actuală în sistemul economiei socialiste a familiilor cu gospodării individuale din zona de deal și munte a județului Gorj

Cercetarea desfășurată în județul Gorj ne-a condus la concluzia că atât la nivelul comunelor investigate și al gospodăriilor țăranilor individuali, cât și la nivelul familiilor, *asistăm la o coexistență între un sistem de producție și de comportament economic tradițional (sistemul de autoconsum) și un sistem de producție și organizare cu caracter socialist (industrial, agricol, comercial)*, coexistență care se poate traduce în termenii unei *adaptări (integrări) lente a elementelor cu caracter tradițional la elementele sistemului economic socialist*. Această adaptare (integrare) se manifestă într-o serie de modalități și forme concrete de întreprin-

